

Eesti PÄEVALEHT 12.04.2021

Reporter Anna Teele Orav

Kas noored lükkavad laste saamist globaalsete probleemide tõttu edasi? Pere- ja sündimusuuring püüab vastust leida

Noored ei taha endale lapsi, sest näevad, kui raske on nende keskealisel emal korraga hooldada nii oma vanemaid kui ka järeltulijaid. See on teine hüpotees, millele püüab vastata 7. aprillil alguse saanud uuring.

„Me ei tea viimase kahe kümnendi põlvkonnast praktiliselt mitte midagi, see on meile puhas leht,“ nendib üks uuringu tegijaid, Tallinna ülikooli Eesti demograafia keskuse juht professor Luule Sakkeus. Ta küsib: kas selle põlvkonna peresuhted on muutunud varasemate põlvkondadega võrreldes aja poolest püsivamaks või vastupidi, ebastabiilsemaks? Terve kümnendi kestev uuring, milles küsitletakse ligi 14 000 eestlast, annab esimest korda pildi nüüdisaja noorte eestlaste pereplaanidest.

Tahate uuringuga teada saada, kas me astume Euroopaga sama jalga või mitte. Miks on seda oluline teada ja mida selle teadmise teha?

Üldiselt on Eesti oma rahvastikuarengu poolest kuulunud Põhja- ja Lääne-Euroopasse. See tähendab, et meil on kergem koos mõelda ühistele meetmetele, mis toetaksid perekondade tegevust ja pere loomist.

Mille poolest Eesti rahvastik Lääne-Euroopa omaga sarnaneb?

Üldise pikaajalise arengu mõttes kuulub Eesti nende pioneerriikide hulka, kus sündimus hakkas suhteliselt varakult, juba 19. sajandi keskpaigas vähenema, siis tekkisid tänapäevase pereloome ja rahvastikutaaste alged. Teisalt on Eestis olnud just nimelt meist lääne poole jäävate riikidega sarnane see, et Eestit iseloomustas päris pikka aega suhteliselt kõrge abiellumisiga ning väga suur osa naisi jäi väljapoole abielusidemeid ja perekonnad olid väga väikesed.

Sedalaadi käitumisnormid olid Eestile iseloomulikud juba 17. sajandist alates. Sedalaadi käitumise järelmit näeb ka meie 1990-ndate keskel tehtud pere- ja sündimusuuringust, kus olid esindatud ka 1920.–1930. aastatel sündinud naised. Nende keskmine abiellumisvanus oli palju kõrgem kui järgmistel põlvkondadel just selle tõttu, et Eesti kuulus siis Lääne-Euroopa abielutüüpi riikide hulka. Meist ida pool olevates riikides on olnud teistsugused peremudelid: varasem abiellumisiga, peaaegu kõigi naiste hõlmatus abielusidemetega.

Kas praegu ei ole abiellumisiga veel kõrgem kui varem?

See on hakanud tõusma ja hakkab jõudma tagasi umbes samale tasemele, kus ta oli 20. sajandi alguses. Siis abiellusid naised vanemas eas kui praegu. Aga me alles jõuame sinna tasemele tagasi, võime selle ka ületada.

Miks abiellusid naised sada aastat tagasi vanemas eas kui praegu?

Teadlased otsivad seda vastust, sel ajal küsitlusuuringuid ei tehtud. Vähe on andmestikke, mis annaksid meile vastuse. Pered võtsid selliste meetmetega kontrolli selle üle, kuidas oma pere asju ajada. Varasematel sajanditel sellist teadlikku kontrolli ei olnud: abielluti ja sünnitati nii palju lapsi, kui neid sündis. Aga rahvastiku tasemel tekib selline üldisem eneseteadvuslik regulatsioonimehhanism ja arvatakse, et sedalaadi mehhanism oli üks vahend, mis aitas teatud perioodil reguleerida ülerahvastatust. Kui olid rahulikumad ajad, siis selleks et ei sünniks liiga palju lapsi, kes võitlevad kõik nendesamade ressursside pärast ja jäävad rohkem ellu sellepärast, et ei ole sõdu või nendega kaasnevaid epideemiaid ja näljahädasid.

Esiteks lükati siis abielu edasi ja teatud juhtudel jäigi osa inimesi abielusidemetest välja. Kuna sellel ajalooperioodil oli lapse sünd väga selgelt seotud abieluinstitutsiooniga – abielu oli eeldus, et sünd üldse saaks toimuda –, siis mõjus sedalaadi edasilükkamine ka sündimusele: hilisemas eas loodud suhtest sünnib eluea jooksul vähem lapsi. Tänapäeval on need kaks sündmust – abielu ja sünd – omavahel täiesti lahutatud.

Ütlesite Vikerraadios, et üha rohkem noori on kõrge haridustasemega, mis tähendab, et majandus ei saa samamoodi jätkuda, peame muutuma, sest kõrgharidusega kraavi ei kaeva. Mida muutuse all silmas pidasite? Kas et kraavi tulevad kaevama välismaalased, sest kohalikud on selleks liialt kõrgharitud?

Naistöötajad niikuinii kraavi ei kaeva. Kui meil on suur kõrghariduse ülekaal, siis me ei saa oodata, et selle rahvastiku hulgas on võimalik lihttöid teha. Teisisõnu see seab väga selged nõuded innovatsioonile. Kõik lihttööd tuleb ära kaotada, automatiseerida. Ei saa muide oodata ka käsitsi marjanoppimist. See peab saama lõppkokkuvõttes kuidagi mehhaniseeritud.

Aga siis tekib küsimus: kas kõigile kõrgharitutele jätkub neile sobivat ja meeldivat tööd?

Vaadake, kui sa oled kunagi saanud kõrghariduse, siis see näitab sinu võimet õppida ja see tähendab, et selle haridusega on võimalik arendada ükskõik milliseid lisaoskusi. Pole nii, et see, mida koolis õppisid, jääbki sinu ainsaks oskuseks ja sama erialaga saad hakkama läbi kogu oma elu. See on alus, et oled võimeline õppima, uusi oskusi omandama, ja loob võimalused mis iganes valdkonnas uusi teadmisi omandada.

Kaks sellist uuringut on varem tehtud, viimati 2005. aastal. Kas teil on ka mingi hüpotees, mille poolest näiteks erineb 2005. ja 2021. aasta noorte põlvkond?

Noorimad põlvkonnad, keda me uurisime 2005. aastal, olid sündinud 1978.–1983. aastal. Sel nädalal alanud uuringus saadame kutsed 2003. aastal sündinutele kui uuringu kõige noorematele. Me ei tea viimase kahe kümnendi põlvkonnast praktiliselt mitte midagi, see on meile puhas leht. Nende käitumine, mõtted, soovid, kavad, hariduse omandamine, töötrajektoolid, liikumismustrid on meile üldiselt teadmata eriti just koosmõjus sellega, kuidas nad alustavad pereloomet ja kui püsivad on ajas nende peresuhted. Kas need on võrreldes varasemate põlvkondadega muutunud püsivamaks või vastupidi, ebastabiilsemaks? Kõike seda ei saa me teada kuskilt mujalt kui sedalaadi uuringust.

Ootate kokku vastama 10 000–14 000 inimest. Miks on valim nii suur, kui tavaliselt on üle-eestilistes uuringutes tuhandene valim?

Tuhandese valimiga saab teha arvamusuuringuid, aga meie uurime erinevaid protsesse ja sündmusi ning nendevahelisi seoseid, seega peab olema piisaval hulgal sündmusi. Me ei tohi ühegi sündmuse kohta midagi üldistada, kui seda ei esinda vähemalt kolmkümmend inimest.

Näiteks püüab meie uuring selgeks saada, kui paljud elavad meil samasoolistes suhetes ja kui paljud erisoolistes suhetes. Ja kuna see osa, kes elab samasoolistes suhetes, on rahvastikus väike, siis väiksema valimi puhul ei saaks me nende kohta mitte midagi üldistada. Nagu ka nende kohta, kel on igapäevatoimingutes tegevuspiirangud.

Te küsite ka väärtushinnangute ja soorollide kohta, koduse tööjaotuse kohta. Kuidas see dünaamika võiks põlvkonniti erineda?

Me eeldame jah, et selles toimuvad olulised muutused. Et üha rohkem hakatakse kodutöid võrdsemalt jaotama. Aga kas see toimub ka Eestis, seda me tahamegi selle uuringuga jälgida.

Kas praegu on alust arvata, et see Eestis toimub?

Ei ole alust, sest me pole neid küsitlenud, aga eeldada võib – tänu samadele trendidele, mida näeme Euroopas ja mida on näha teiste riikide uuringutulemustest.

Küsite ka vanematega suhtlemise kohta. Miks on vaja uurida, kui tihti kohtutakse vanematega ja kuidas nendega läbi saadakse?

Pereelus tegelikult ju ongi nii, et suhtleme nii järeltulijatega kui ka eelkäijatega ning mõneti on siis oluline aru saada, missugusel ajaperioodil kaalub üks teise üle. Sest me teame, et eriti Eestis, kus hooldussüsteem on väga nõrk, langeb väga suur hoolduskoormus keskealise põlvkonna õlule. Eriti kui neil on näiteks samal ajal noored lapsed, siis võib tekkida konflikt: kuidas ma jaksan ja jõuan mõlemaga tegeleda?

Teisalt on ka põlvkondade, eriti üle põlvkondade suhtlemine oluline, et anda nooremale põlvkonnale edasi teadmisi ja väärtusi.

Mida võib see uuring töö- ja pereelu tasakaalu kohta paljastada ning mis soovitusi poliitikakujundajatele selle põhjal anda? Kas soodustada isapuhkust, et ainult naised ei peaks töölt kõrvale jääma?

Õnneks on isapuhkuse kohta meil Eestis juba vajalikud seadusesätted olemas, aga jah, kindlasti võib see uuring anda tuge sedalaadi meetmetega edasi minna. Üks oluline aspekt on, kuidas me ühitame oma töö- ja pereelu, kui palju hooldame oma vanemaid ja jääme selle tõttu oma laste hooldamisega hätta, kui suures ulatuses tekivad käärid erinevate elutahkude vahel: õppimine, töö, lapsed, vanemad, kodutööd. Uuring võib anda meile aluse öelda, et kui vanemaealiste hooldussüsteemi ei muudeta, võib sellel olla järgmiste põlvkondade sündimustasemele hoopis tugevam mõju, kui me ette kujutame.

Uuring tahab natuke lahendada ka hooldussüsteemi probleemi?

Meie ei lahenda, me anname indikatsiooni protsessidest, mida me esmapilgul ei oskakski omavahel seostada. Miks peaks see, et ma pean vanemate eest hoolt kandma, mõjutama minu laste sündimuskavatsusi?

Miks peaks?

Lapsed näevad, et ema on olnud kogu aeg rakkes kord nendega, kord vanematega, ega ole jõudnud iseendale üldse tähelepanu pöörata, mille tagajärjel on tekkinud näiteks terviseprobleemid. Miks mina nüüd, kui ma olen iseseisev ja teen neid otsuseid, peaksin tahtma kunagi elada samalaadset elu, nagu elab mu ema? Kuna need probleemid on ühiskonnas lahendamata, siis ta võib eeldada, et temal seisavad ees täpselt samasugused katsumused.

Nii et parem on lapsi mitte saada?

Jah, siis neid probleeme ei teki. Ema eest niikuinii hoolitsen, ei pea siis ennast pooleks murdma ka laste eest hoolitsedes.

Kas see probleem on üleeuroopaline või on see Eestis teravam?

Eestis on see väga terav, Eesti tuleb ikkagi nõukogude ajast, kus inimene ei olnud ühiskonnas tähelepanu objekt. Selle tõttu ei olnud meil midagi mõeldud inimese vajadustest lähtudes, nii et inimene ja tema iseseisev hakkamasaamine oleks ühiskonnas keskmesse seatud. Igaüks pidi ise hakkama saama. Kindlasti ei olegi mõistlik, et mina, kes ma olen näiteks professionaalne õppejõud-teadlane, peaksin teadma, kuidas kõige paremini lamatisi ära hoida. Selleks vajame ikkagi oma eriala professionaale. Aga meie häda on see, et meil on suhteliselt madalad palgad ja eriti pensionid ning me ei jaksa professionaalseid

teenuseid osta. Lõppkokkuvõttes nõuab see, et mina pean jätma oma erialase töö ja hakkama ise ebaprofessionaalselt teenust osutama.

Tänu COVID-ile on mitmed asjad siiski paika saanud. Saan toidu koju tellida, ei pea sellele ise järele minema. Senimaani pidi söögi kohale tooma noorem põlvkond, nüüd tekitasid kõik poed üle-eestilise võimaluse.

Mida me saame teha infoga selle kohta, mida eestlased arvavad suurtest globaalsetest probleemidest nagu kliimamuutused, terrorism, ülerahvastatus, rahvastiku vananemine?

See on üks sedalaadi mõõdik, mida kasutavad oma samalaadses uuringus ka Põhjamaad, ja me soovime käia nendega ühte jalga. Üks hüpotees selle kohta, miks on sündimus Põhjamaades viimastel aastatel langenud, on selline, et noorel põlvkonnal, kes praegu ellu astub, on suurte globaalsete probleemide pealetungi tõttu tekkinud eriti suur ebakindlus ja vastutus maailma ees ja selle tõttu nad lükkavad oma isikliku elu otsuseid edasi või jätavad hoopis kõrvale. Aga me ei tea seda. See on üks võimalikke hüpoteese, mida me püüame ka oma uuringuga testida.

Ja see hüpotees on siis selline, et noorem põlvkond lükkab laste saamist edasi, kuna maailmas on ärev aeg?

See on üks hüpotees ja nende küsimustega saame seda kontrollida.

Mida ja millal me võime sellest uuringust teada saada?

Esimesed tulemused suudame üldistada järgmise aasta jooksul. Siis läheme analüüsides riburada pidi üha sügavamale ja toome esile üha rohkem olulisi aspekte, mis nõuaksid ühiskonna tähelepanu.

Uuring on osa rahvusvahelisest programmist, millesse on kaasatud ka Eesti demograafia keskuse teadlased. See tähendab, et Eesti andmeid saavad analüüsida selle valdkonna teadlased üle maailma ning nii kaasa aidata nende küsimuste lahendamisele, mis on ka Eesti jaoks olulised. Rahvusvahelises programmis osaleda on kasulik eriti seetõttu, et mitte kõiki teemasid ei jõua me ise läbi töötada, aga maailma teadlaste abiga saame vastuseid Eesti kohta väga erinevatest aspektidest. Nende võrdlusest saame aru, kus Eesti oma probleemidega teiste riikidega võrreldes asub.

- ÄÄREJUTT -

Pere- ja sündimusuuring

7. aprillist alates on juhuvalimile, kuhu kuulub 3000 18–59-aastast inimest, saadetud meiliga kutse uuringus osaleda. Eesti pere- ja sündimusuuring on osa selle kümnenäendi suurimast selleteemalisest rahvusvahelisest uuringust „Gender and Generations”, kuhu on kaasatud riike üle maailma. Sel kevadel küsitletakse Eestis 3000 inimest, sügisel 10 000 inimest.

Kõiki 13 000 inimest küsitletakse uuesti kolme ja kuue aasta pärast. Sakkeuse sõnul saab nii teada, kas küsitlevate kavatsused on realiseerunud ja mis sündmusi on nende elus veel olnud, aga teisalt sedagi, kuidas ühiskondlikud muutused on nende käitumist mõjutanud.